

geestelijke inzinking der reformatie op het eind der 17de eeuw moet mede op zijn rekening gesteld. Wat TROELTSCH den naam geeft van *Neuprotestantismus* duidt slechts aan de overwinning van het humanisme op de reformatie.⁶⁹⁾ Deze nieuwe beweging kenmerkte zich toch door de emancipatie van alle geestelijke autoriteit, zoowel van de Schrift als van de kerk.⁷⁰⁾ Zij proclameerde uit humanistische aandrif de autonomie van den mensch. In de periode der Aufklärung beleefde zij haar puberteitsjaren.⁷¹⁾ Maar haar eigenlijke profeet werd KANT. Heeft men KANT zoowel van Roomsche als van Protestantsche zijde zoeken te naasten en hem nu eens geheeten de wijsgeer van het Protestantisme,⁷²⁾ dan weder de wijsgeer van het Katholicisme,⁷³⁾ veelmeer verdient hij den naam van wijsgeer van het neo-humanisme. Hij toch heeft den mensch èn intellectueel (in zijn Kritik der reinen Vernunft) èn religieus (in zijn Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft) vrijverklaard van de autoriteit der goddelijke openbaring. En is KANT de wijsgeer, GOETHE is bij uitnemendheid de dichter van het neo-humanisme. Denkt slechts aan zijn :

Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.

En vooral zijn Hermann und Dorothea kan hier als voorbeeld dienen. Ook de wijsgeerige stelsels van FICHTE, FRIES, SCHELLING, HEGEL, spinnen aan deze neo-humanistische gedachte-draad voort. Totdat SCHOPENHAUER opstaat. Hij heeft geen vertrouwen in de goedheid van den mensch. Zijn onvoorwaardelijk pessimisme sluit zelfs de mogelijkheid der verbetering van individuen en maatschappelijke toestanden buiten.⁷⁴⁾

Daarmede kraakt hij voor zich en zijn volgelingen een der humanistische grondzuilen midden door. NIETZSCHE gaat nog verder. Stelt SCHOPENHAUER het medelijden zeer hoog, NIETZSCHE vervloekt het.⁷⁵⁾ Het humane zelfs gaat bij hem te loor. Het systematische egoïsme van STIRNER, de selectie-hypothese van DARWIN, de klasse-theorie der sociaal-demokratie, de kultuurvijandige praktijken van het kommunisme, de herleving van het macchiavellisme in de staatkunde, de ontbranding van den wereldoorlog, de tegenwerking in den kultureelen herbouw van Europa geven blijk van afgestompt plichts- en verantwoordelijkheidsgevoel